

Karol Jarząbek

Przeszukanie w polskim procesie karnym – perspektywa dogmatyczna, komparatystyczna i empiryczna

Streszczenie

Przeszukanie ma niebagatelne znaczenie dla biegu i wyniku procesu karnego, stanowiąc jednocześnie jeden z najpowszechniej wykorzystywanych w jego toku instrumentów ingerencji organów postępowania karnego w prawnie chronione prawa i wolności jednostki. Jako wrażliwa czynność dowodowa wkracza w sferę konstytucyjnie gwarantowanego prawa do prywatności, nienaruszalności mieszkania oraz nietykalności osobistej, które to wartości podlegają również ochronie na gruncie Europejskiej Konwencji Praw Człowieka i Podstawowych Wolności. Jednocześnie stanowi ono klasyczną czynność dowodową, warunkując skuteczność wielu postępowań karnych, jako czynność o charakterze niepowtarzalnym i najczęściej podejmowana jest w jego inicjalnej fazie. Konfliktowość tych wartości powinna skłaniać ustawodawcę do poszukiwania równowagi pomiędzy efektywnością postępowania przygotowawczego a ochroną praw jednostki.

Podstawowym celem pracy jest zatem przeanalizowanie kształtu instytucji przeszukania w polskim procesie karnym, udzielenie odpowiedzi na pytanie, czy obecnie zachowany jest balans pomiędzy interesami organów ścigania a ochroną swobód obywatelskich, wskazanie w tym zakresie ewentualnych mankamentów oraz zaproponowanie optymalnego modelu instytucji przeszukania, który realizowałby równowagę pomiędzy konkurującymi ze sobą wartościami. W tym celu dokonano analizy nie tylko polskiego porządku prawnego, ale zastosowano także metodę komparatystyczną oraz empiryczną, prezentując wyniki badań aktowych w zakresie praktyki organów postępowania.

Poszczególne rozdziały pracy stanowią w miarę możliwości odzwierciedlenie procesu podejmowania decyzji o przeprowadzeniu przeszukania, jego realizacji i wreszcie kontroli. Została podzielona na osiem rozdziałów.

Pierwszy z nich został poświęcony tematyce wprowadzającej, a więc pojęciu i rodzajom przeszukania. W tej części pracy przeprowadzono analizę poszczególnych elementów, definiujących przeszukanie, rozważając zwłaszcza jego procesowy charakter, spełnianie przez przeszukanie cech środka przymusu oraz analizując faktyczne czynności podejmowane w toku przeszukania, odróżniające tę czynność od innych, zbliżonych czynności dowodowych.

W rozdziale drugim przedstawiony został konstytucyjny i konwencyjny wzorzec przeszukania, który stanowi ramy dla dalszych rozważań w kontekście realizacji przez polskie ustawodawstwo modelowych założeń w zakresie gwarancji praw i wolności jednostki.

Trzeci rozdział poświęcony został zasadniczym zagadnieniom, dotyczącym przedpola ingerencji w dobra jednostki w ramach czynności przeszukania. Dokonano w nim analizy celu i funkcji przeszukania, przesłanki przeprowadzania przeszukania (zarówno w trybie podstawowym, jak i w wypadku niecierpiącym zwłoki), podstawy dowodowej tej czynności, a także jego zakresu. Są to elementy kluczowe z perspektywy podejmowania decyzji o przeprowadzeniu przeszukania.

W rozdziale czwartym omówiono zagadnienie dyrektyw przeszukania, opierając się na koncepcji dyrektyw środków przymusu, prezentując zarówno dyrektywy adresowane do ustawodawcy, jak i organów stosujących prawo. Rozważania te stanowią ważny punkt odniesienia dla dalszej analizy jako założenia o charakterze programowym.

Rozdział piąty z kolei obejmuje problematykę organu uprawnionego do stosowania przeszukania. Przedstawiono w nim modelowe założenia, jakie powinien spełniać organ podejmujący decyzje w tym zakresie. Dokonano także analizy elementów, jakie powinny składać się na prawidłową decyzję o zarządzeniu i zatwierdzeniu przeszukania. Przedstawiono w nim także szerokie rozważania w zakresie wyników jakościowych badań empirycznych dotyczących uzasadnień decyzji prokuratora o zatwierdzeniu przeszukania.

Rozważania w Rozdziałach I – V koncentrują się głównie na zagadnieniach związanych z przedpolem ingerencji w prawa i wolności jednostki w ramach przeszukania, a więc – przyjmując pewne uproszczenie - etapem podejmowania decyzji o jego dokonaniu. W rozdziale szóstym natomiast dokonano analizy w zakresie etapu realizacji czynności przeszukania, prezentując sposób jego dokonywania w zależności od rodzaju przeszukania. Szczególną uwagę poświęcono sposobowi przeprowadzania przeszukania miejsc korzystających z dodatkowej ochrony prawnej, w tym sposobowi zabezpieczenia dokumentacji zawierającej informacje prawnie chronione.

Wreszcie po rozważaniach dotyczących ram prawnych przeszukania w rozdziale siódmym przedstawiono analizę na gruncie konsekwencji poszczególnych naruszeń procesowych związanych z przeszukianiem oraz poddano analizie mechanizmy kontroli tej czynności.

W ostatnim rozdziale zaprezentowano zestawienie przeszukania z innymi czynnościami dowodowymi (zatrzymanie rzeczy, oględziny urządzenia zawierającego dane elektroniczne, oględziny ciała i badania cielesne oskarżonego, oględziny miejsca) oraz pozaprocesowymi

czynnościami zbliżonymi do przeszukania. Przeszukanie wykazuje bowiem istotne podobieństwo do czynności zarówno o procesowym, jak i pozaprocessowym charakterze. Ze względu na różnicę w standardach ochrony praw i wolności w obrębie tych czynności, podjęta została próba zdefiniowania kryteriów, które pozwolą wyznaczyć pomiędzy nimi granicę.

Całość rozważań została podsumowana w części obejmującej wnioski i postulaty *de lege ferenda*. Zdiagnozowano podstawowe mankamenty instytucji, w tym przede wszystkim niedostateczną precyzję regulacji dotyczących celu i przesłanek przeszukania, brak regulacji nakazującej organom miarkowanie konieczności podjęcia przeszukania w zależności od określonych kryteriów decydujących o jego proporcjonalności (np. rodzaju popełnionego przestępstwa, osoby, wobec której ma być prowadzone przeszukanie), czy wreszcie brak odpowiednich gwarancji instytucjonalnych ochrony praw jednostki. To ostatnie dotyczy między innymi braku powierzenia podejmowania decyzji w zakresie przeszukania organowi sądowemu. Przedstawiono także propozycję rozwiązania problemu badawczego, formułując jednocześnie postulaty *de lege ferenda*, których realizacja miałyby doprowadzić do usunięcia zidentyfikowanych mankamentów i zapewnić balans pomiędzy interesami organów ścigania a ochroną praw jednostki.

Wrocław, 13.04.2023r.

